За етимологията на комонимите Кулфаллар и Коноп в светлината на една статия на Анастас Иширков

Хасан Якуб Хасан

About the etymology of the komonims Kulfallar and Konop in the light of A. Ishirkov's article: *This is the third work, which is a duration of the researches about an etymology of toponyms (names of places) in the vicinity of village of Konop. The paper is finding of researches about the etymology of oykonims/komonims Kulfallar and Konop. The purpose of this work is to clarify the circumstances of origin/genesis of both komonims. Kulfallar appeared like social phenomenon during the village evolution and Konop was created by the official order of the government in 1934. For better results, it is made attempts at hypothesis about the etymology of Kulfal by the language analysis which is based on Turkish and Arabian.*

Key words: *oykonim, komonim, renaming of rural settlements, arguments of renaming, etymology, language analysis, hypothesis.*

Терминът комоним има има значение: собствено име на всяко селско населено място/поселище от селски тип. Произлиза от гръцката дума κώμη-село, поселище.

Целта на тази статия е да изясни възникването, развитието и етимологията на двата комонима, първият от които – Кулфаллар е възникнал по естествен път, а вторият – Коноп е наложен по административен ред от правителството през 1934 г.

За постигане на тази цел са поставени следните задачи:

1. Да се съберат исторически сведения за селото от писмени източници и информатори.

2. Да се проследи частично процеса на преименуване на селищата в България през 1934 г.

3. Да се изяснят обстоятелствата за възникването на комонимите Кулфаллар и Коноп.

4. Да се направи езиков анализ и опит за изясняване на етимологията на антропонима Кулфал (Kulfal).

Село Коноп се намира в Североизточна България, в община Антоново, област Търговище. Възникнало е само като махала**,** след 1500 година.

През 1881 г. почти цялото му население се изселва в Мала Азия и основава, заедно с други преселници, село Герленгеч, област Чанаккале.

През следващите години изоставеното село е повторно заселено.

Село Кулфаллар, Османпазарска околия, е преименувано на Коноп със Заповед на министъра на вътрешните работи и народното здраве № 3775 от 1 декември 1934 г., обнародвана в ДВ № 204 от 7 декември 1934 г.

Още през 1922 г. големият български географ Анастас Иширков очертава начините, по които може да стане преименуването на селищата в България, в статията си „Имената на нашите селища", публикувана във в. „Слово" №83, 22 юли 1922 година.

В началото Иширков показва как са възникнали на имената на селищата: *„Истинското име на едно селище не е нещо случайно, то крие в себе си известен повод за наименуване; то отговаря или на известни свойства на земята, дето е възникнало, или напомня на някоя паметна случка, която се е извършила там; то е свързано често с главния занаят на жителите му, с името на основателя му, на народността и най-разнообразни, предмети, събития и явления; то бива често прякорно, подигравателно име".*

Един от начините за преименуване на селищата той вижда в калкирането (превеждането) им: *„Имената, които се подават на превод, да се преведат, както има вече много такива случаи…".*

В заключение Иширков завършва с важното предложение: *„Препоръчвам най-горещо на бъдещите комисии и учреждения, които ще променят селищните*

имена, да мотивират добре своето предложение за промяната… Когото се изискват мотиви, няма лекомислено и случайно да се прекръщават имена, които имат своето значение и история".

При написването на настоящата статия, като основа за логически размисъл, са взети предвид вижданията на Иширков.

В статията си „Преименуването на българските селища през 1934 г., отразено в документи от Централния държавен архив" Пело Михайлов разкрива процеса по преименуване на селищата през 1934 г. В действителност това преименуване е подготвено от специално назначена комисия през 1931-1932 г, но самият акт става факт едва през 1934 г. с няколко заповеди на министъра на вътрешните работи и народното здраве в Деветнадесетомайското правителство Петър Мидилев.

В заключение Михайлов споделя: *„Мотиви, с които е решено селищата да се преименуват точно по този начин... не открих. Но със сигурност те съществуват. Въпрос на време и шанс е да бъдат открити"*.

От статията на Михайлов става ясно, че комисията, назначена за преименуването на селищата, е съставена от компетентни личности. В нея са включени изтъкнати специалисти, в т.ч. историци и географи. В комисията участва и споменатият по-горе Анастас Иширков.

Начините, по които е процедирала комисията при преименуването на селищата, според нас, са няколко:

1. Превод – буквален или приблизителен, на името на селището, напр. с. Карагьозлер е преименувано на Черноооково, днес в обл. Шумен, със Заповед на министъра на вътрешните работи и народното здраве (ЗМВРНЗ) № 3775 от 1 декември 1934, публ. в ДВ, № 204 от 7 декември 1934 г.

2. Наименуване на селището по определена забележителност (обект, растение, важно събитие, занятието на населението), напр. с. Къзъллар е преименувано на Глогинка, дн. обл. Търговище, със ЗМВРНЗ № 2820 от 9 август 1934 г., публ. в ДВ, № 109 от 14 август 1934 г.

3. При невъзможност за буквален или приблизителен превод, или поради многократно повторение на името, се използват имена на известни личности или важни събития от българската история, напр. Карагьозлер е променено на Каравелово, дн. в обл. Шумен, със ЗМВРНЗ № 2820 от 9 август 1934 г., публ. в ДВ, № 109 от 14 август 1934 г.

4. При невъзможност за превод, някои имена се възпроизвеждат с леко променена оригинална форма, за да се загуби предишното им значение и най-вече да се постигне благозвучност, напр. с. Сене бир (от Sene *'година'* и bir *'едно'*) е преименувано на Сини вир, дн. обл. Шумен, със ЗМВРНЗ № 3072 от 8 септември 1934 г., публ. в ДВ, № 132 от 11 септември 1934 г.

На основата на гореизложеното ще направим опит да изградим правдива хипотеза за преименуването през 1934 г. на село Кулфаллар в Коноп.

Установи се, че в България още 3 села са носили това или подобно име:

1. Кулфаллар (Kulfallar), преименувано в Развигорово, дн. обл. Шумен, със ЗМВРНЗ № 3775 от 1 декември 1934, публ. в ДВ № 204 от 7 декември 1934 г.

2. Куфалар (Kufalar), преименувано в Ботурче, дн. обл. Хасково, със ЗМВРНЗ № 2820 от 9 август 1934 г., публ. в ДВ, № 109 от 14 август 1934 г.

3. Кулфалъ/у (Kulfalı/u), преименувано в Карамфил, дн. обл. Кърджали, със ЗМВРНЗ № 3775 от 1 декември 1934, публ. в ДВ, № 204 от 7 декември 1934 г.

В Турция установихме няколко населени места с това или подобно име: Kulfallar или Kulfal в областите Сакария, Кастамону и Чанаккале.

Името Кулфаллар е непреводимо и българското Коноп се е получило вероятно по втория указан по-горе начин – чрез наименуване на селището по определена забележителност. Някои възрастни местни жители още си спомнят конопените ниви край р. Черни Лом, чието старо име в района на селото е било Кеневирлик дереси

(от kenevir *'коноп'* и dere *'река'*). В непубликуван ръкопис на местен учител, който през 1939 г. е обходил района и е описал селото, реката се споменава именно под името *Кеневирликъ.*

Предвид изложеното до тук може да заключим, че през 1934 г. на с. Кулфаллар е дадено името Коноп по растението, което се е отглеждало покрай реката, и е един вид *забележително (знаково),* отличаващо го от другите села.

За възникването и етимологията на името Кулфаллар определено хипотезата се роди доста по-трудно и поради различния прочита на основата на името на селото в периода на възникване в двата ползвани източника.

Съществува местна легенда за основаването на селото, според която северозападно от сегашното му местоположение, отвъд р. Черни Лом, в местността Куваннък, около Куваннък чешмеси, е съществувал град *Саръ Куваннък касабасъ* (или *Саръ касаба*). След някаква епидемия обаче се наложило населението да изостави града, но за да се отърве от болестта е трябвало да премине през река и през гора. Част от хората са преминали през р. Черни Лом и през гората Кору, и са основали селище в местността Йуртлук.

Името Кулфал се откри основно при проучване на два османски източника, преведени на български език.

В първия източник – статията на Руси Стойков от 1964 г. „Селища и демографски облик на Североизточна България през втората половина на 16. век", в *„Регистър на джелепкешаните в каза Шумен, съставен на 24 декември 1573 г."* е записан *„Инебеги Кулфал от с. Кара Хъдърлар"* (днес с. Моравка – съседно на Коноп). Имената на други две лица от *с. Саръ Юсуфлу* (дн. с. Церовище, общ. Омуртаг) също съдържат името – *Охад Кулфал и Исмаил Кулфал*, а в *с. Ютюклер* (неидентифицирано) е записан *Кулфал Якуб*.

В същия документ има и още села с името Кулфал – *с. Кешкеджи Кулфал* (дн. с. Изворово, общ. Антоново) и *с. Кафаллар* (вероятно дн. с. Развигорово, общ. Хитрино).

В заключение може да се предположи, че в този източник името е с форма Кулфал и в такава той би фигурирал в името на селото.

Във втория източник – „Извори за историята на град Омуртаг. Т. 1. Османски документи от XV–XVIII век", в *„Опис на данъкоплатците от Герлово, прилежащите му райони и на приходите от техните данъци. 16.11.1555–3.11.1556 г."*, на с. 471 е описан *„Тимар на Исмаил, син на Али чавуш"*, включващ *„село Кешкеджи Кулкал в Герилова, спада към Шумну"*. В селото се срещат имената *Кулкал – син на хаджи Хъзър и Бекир син на Кулкал .*

На с. 156 от втория източник, както и на с. 609 на цитирания по-горе документ, в *„Тимар на Абди Чавуш, от чаушите във височайшия двор"* е включено селото *„Кара Хъзърлар в Герлово, спада към Шумну"*. Към него са записани отделно махала Хаджъ Кулкал и махалите Кара Хасан и Касъргалар.

Според старите имена и географското положение се установи, че това са днешните села Моравка (Кара Хъзърлар), Коноп (Хаджъ Кулкал) (това е най-старият намерен от мен документ, в който селото се споменава все още като махала) и Трескавец (Касъргалар). Съществува и местност Карасан, за която местните жители са чували, че е било селище. На с. 610 се вижда, че в махала *Хаджи Кулкал* живеят родовете на *Ахад и Кулкал*, като последният липсва в списъка на данъкоплатците, там са синовете му: *„Самед, син на Кулкал, женен-ал и ресул, Ейнел, син на Кулкал, женен-ал и ресул, Ейнебеги, син на Кулкал, женен, Абдюрреззак, син на Кулкал-ал и ресул, потомък на Тюмурхан, Дурак, син на Кулкал, неженен-ал и ресул*" (лице от фамилията на Пророка).

В „Извори за историята на град Омуртаг" селищното име се среща изключително като *Кулкал*, без с. Кулфаллар, за което приехме, че е с. Развигорово, понеже не се споменава, че е в Герлово. На с. 245 от цитирания том, в документа

„Населението на каза Ала Килисе се оплаква от прехвърлянето на с. Чътак към каза Шумен. 29.10.1766 г.“, съставен 210 години по-късно от предишния документ, в списъка на подписалите жалбата са записани: *„Раб ессейид Вели-имам от село Кулфаллар, Раб ессейид Бекир-имам от село Кара Хъзърлъ, Раб ессейид Абдуллах-имам от село Касъргалар“*. Тук името на селото е отразено като Кулфаллар и е поместено заедно с тези на околните села, т.е. след като махалата става село, е отпаднало определението *„Хаджъ“*, а основата на името е *Кулфал*.

В „Регистър на джелепкешаните в каза Шумен, съставен на 24 декември 1573 г.“ (Стойков, 1964) е записано лицето *Инебеги Кулфал* от с. Кара Хадърлар (дн. с. Моравка). Може да се предположи, че става дума за същото лице от документа от 16.11.1555–3.11.1556 г., публикуван в „Извори за историята на град Омуртаг“, защото в махалата *Хаджъ Кулкал* на с. Кара Хъзърлар са записани и синовете на *Кулкал*, включително и *Ейнебеги-син на Кулкал*. Предполагаме, че името на едно и също лице в двата документа е прочетено веднъж като *Инебеги Кулфал* и втори път като *Ейебеги Кулкал*.

Различният прочит на името Кулфал/Кулкал в двата източника, може да се обоснове с невъзможността за правилно установяване точките над буквите **каф -ق и фе** ف при средищно положение в името قلفا ل, записано в данъчните регистри. Предвид сегашно познаване на името като Кулфаллар (кирилизирано в тази форма, преминаването му от арабица на латиница в турския език пак в тази форма, както и намирането на други села в страната и извън нея в тази форма), съчетано с използването на основата Кулфал като прякор (soyadi) (напр. Ахмед Кулфал), както и имената на местности Кулфал алан, Кулфал тепе, Кулфаллар съртларъ в Турция, ни накара да възприемем за вярна формата *Кулфал*, вместо Кулкал, като стояща в основата на селищното име *Кулфаллар*.

Както се вижда от статията на Анастас Иширков, истинското име на едно селище често е свързано с името на основателя му. Кулфаллар е мястото, където първи се е заселил човек с името *Кулфал* (махалата Хаджъ Кулфал) и неговите синове. В близост до него селата носят имена– Кара Хъзър/Хъдър-лар, Салтък-лар, Хюсен-лер, вероятно също по имената на първите заселници.

За етимологията на името *Кулфал*, ще си позволим да направим опит за по-свободно тълкуване, чрез нейното разлагането на предполагаеми съставни части. Ще я разгледаме и като дума със самостойно значение.

В хода на разработката бяха изградени много хипотези по местна информация или писмени източници, но поради ограничения обем на статията тук се представят само три основни хипотези за етимологията му.

Първа хипотеза:

I. **кул/kul** – със значение *’роб, раб божий’* (вж. Турско-български речник на М. Янчев, с. 220 и Türkçe sözlük/Türk dil kurumu. Ankara, 1988, с. 922).

II. **фал/fal** – с значение *’гадаене, предсказване’* (вж. Türkçe sözlük/Türk dil kurumu. Ankara, 1988, с. 487).

В този случай Кулфал при по-свободно тълкувание може да се предаде като *’предсказващия раб божи’*.

Втора хипотеза:

I. **кул/kul** –قل с надбуквения знак дамма (огласовка **у**) над ق е заповедната форма *’кажи!’* (в Свещения Коран, първите стихове в сурите Ал ихляс, Ал фалак и др. започват с „кул” – *’кажи’*) на с. 260 в Арабско-български речник на Бойко Найденов е представена **قول** (к-в-л) като коренна дума със значение *’каза, говори’’*

II. **фал/fal** – فال (на с. 487 в Türkçe sözlük/Türk dil kurumu. Ankara, 1988 е отбелязан арабския произход на думата) на български може да се преведе като *’гадаене, предсказване’*. Във втория случай Кулфал може да бъде със значение *’кажи предсказание’* или *’предскажи!’*.

Трета хипотеза:

Думата **kulfal**-mor zambak(перуника) е намерена в **„Derleme Sözlüğü”** Ankara : Türk Dil Kurumu, 1975. cilt: 8, K. За район на употреба на **kulfal** в народния говор е посочен село Sarayköy(Сарайкьой), област Denizli(Денизли). Вероятно това е най-правдоподобната хипотеза за етимологията на антропонима Кулфал, който е в основата на комонима Кулфаллар.

В заключение още веднъж трябва да се каже, че настоящата статия е само един опит да се установи произхода и етимологията на селищното име Кулфаллар, променено впоследствие на Коноп.

ЛИТЕРАТУРА

Андреев, С., М. Калицин, К. Мутафова. Извори за историята на град Омуртаг. Османски документи XV–XVIII век. Т. 1. В. Търново, 2009

Иширков, А. Имената на нашите селища. – *Слово*, II, № 83, 22 юли 1922.

Михайлов, П. Преименуването на българските селища през 1934 г., отразено в документи от Централния държавен архив. – В: Проблеми на балканското и славянското езикознание. Международна научна конференция, 14–15 ноември 2008 г. В. Търново, 2010

Михайлов, П. Топонимията в научното наследство на проф. Анастас Иширков [Част 2.] – *География’21*, 2008, № 4.

Найденов, Б. Арабско-български речник. В. Търново, 2009

Стойков, Р. Селища и демографски облик на Североизточна България през втората половина на 16 век. – *Известия на Варненското археологическо дружество*, кн. 15, 1964.

Acaroğlu, M. Bulgaristan’da türkçe yer adları klavzu. Ankara, 1988.

Eren, H., Gözaydın, N., Parlatır, N., Tekin,T., Zülfikar,H., Türkçe sözlük, 1, 2. Türk tarih kurumu basım evi Ankara, 1988.

За контакти:

Хасан Якуб Хасан, Началник отдел в Дирекция „Социално подпомагане”,
гр. Омуртаг, тел.: 0888887292, e-mail: vipbg1@abv.bg

Докладът е рецензиран.